

TOPRAK ALTINDA SAVAŞANLAR

Çanakkale savaşı, birçok ilklerin denendiği, modern taktiklerin en ilkel vuruşma yöntemleriyle birlikte uygulandığı bir savaş alanı olma özelliklerine sahiptir. Çanakkale'de yaşananlar, savaşa katılan askerler, tarihçi ve araştırmacılar tarafından yoğun biçimde kaleme alınarak binlerce kitap ve makale olarak günümüze ulaşmış ve ulaşmaktadır. Biz, bu çalışmamızda Çanakkale savaşında sürdürülen pek bilinmeyen ve çok anlatılmamış özel bir muharebe biçimini okuyucularımızla paylaşmak istedik....

18 Mart 1915 yenilgisinden sonra 25 Nisan 1915 tarihinde karaya çıkan müttefik güçler, içerilere fazla ilerleyememiş, kıyı başları ve yerleşebildikleri sınırlı arazi parçalarında karşılaştıkları zorlu Türk direnmesi ve karşı hücumları ile çetin muharebelere girmişlerdi. Üzerinde çarpışan asker sayısına oranla pek de büyük bir savaş alanı sayılamayacak olan Gelibolu yarımadasında zaman içerisinde kurulmaya başlayan siper sistemleri, batı cephesindeki gibi geniş topraklar üzerinde yapılandırılmadıkları için Çanakkale'de iki tarafın siperleri, birinci dünya savaşının birbirlerine en yakın mesafedeki siperleri olmuştur. Hücumlar-karşı hücumlarla çok kanlı çatışmaların yaşandığı günlerde kahramanca yapılan kitlesel Türk saldırıları karaya yerleşen müttefik askerleri ve onlara yakın destek sağlayan İngiliz-Fransız donanmasının büyük çaplı topları sayesinde zorlukla durduruluyor, iki tarafta birbirlerinin direncini kıramadan kan kaybediyorlardı.

29 Mayıs günü Arıburnundaki Avusturalya 13. tabur mevzilerinin en uç ve yüksek noktası olan mevzii, toprağın altından gelen bir patlamayla sarsılmış, çöken siper parçalarının bir kısmı eş zamanda taarruza geçen Türk birlikleri tarafından ele geçirilmişti. Artık bu siperler, çatışmada ölen Avusturalyalı binbaşı Quinn'in adıyla isimlendirilecekti. Çanakkale'de çok özel bir savaş başlıyordu. İskoçyalı madencilerle Ereğli'li madencilerin savaşı....

Erken dönem Osmanlı ordusunda özellikle kale kuşatmalarında görev alan lağımçı sınıfı çalışmaları Çanakkale'de uygulanmıştı. Artık Gelibolu da çarpışılan kara, deniz ve küçük çapta da olsa hava cephelerine, toprak altında sürdürülecek yeni ve önemli bir cephe eklenmişti. Lağım savaşında ana taktik; mevzilerin gerisinde açılan bir çukurun düşman siperlerine yönlendirilerek tünel biçimine getirilmesi ve bu tünel, karşı taraf siperlerinin altına ulaştığında, döşenen patlayıcılarla infilak ettirilerek düşman mevziinin taarruzla ele geçirilmesinden ibaretti. Çanakkale'de lağım savaşı başladığında iki tarafın da istihkam sınıfları yeterli olamamış, müttefikler İskoçya'daki madenlerden, Türk tarafı da Ereğlide bulunan ocaklardan usta ve işçiler getirterek bu mücadeleyi sürdürmüşlerdir. (o dönemde Ereğli ocaklarında çoğunlukla Boşnak göçmen işçiler

çalışmaktaydı.) İki taraf da sürekli olarak tünel sistemleri kurarak birbirlerinin mevzilerine saldırılar düzenlemişler ve bu tünellerde görev alan madenci ve askerler inanılması güç, koşullarda toprak altında karşılaşarak kazma, kürek ve hafif silahlarla göğüs göğsü vuruşmuşlardır. Lağım savaşında en önemli unsur dinleme idi. Türkler ve müttefikler, steteskoplar yardımıyla yaklaşan tünel yönlerini keşfetmeye çalışıp, açtıkları karşı tünellerle açılan lağımları siperlerine ulaşmadan havaya uçurmaya çalışıyor, iki taraftan birinin vurduğu son kazma darbesi, bazen madencileri karşı karşıya getiriyordu. Tünellerde çalışanlar, başka bir dünyada yaşar gibiydiler. Onlar, toprağın altında donyağından imal edilen mum ışıklarıyla aydınlanan dehlizler içerisinde yarı çıplak bedenleriyle terleyerek, belirlenen vardiya sistemiyle kazma sallıyor, atılan her ileri adımda kum torbaları döşeyip galeriyi sağlamlaştırarak çökmeleri önüyor, mumların oksijeni emmesi sonucu tünel içerisinde azalan havada kesinlikle sigara içmeden torbalara doldurarak boyunlarına astıkları atık toprağı, emekleyerek gide gele boşaltıyorlardı. Arada sırada hissettikleri hafif sarsıntılar ise üzerlerindeki alana düşen top mermilerinden kaynaklanmaktaydı. Tüneller karşı taraf siperlerine ulaştığında, patlayıcılar yığılıp füyeler hazırlanıyor, dehliz boşaltılıp pilli patlama kutusundaki düğmeye basılıyordu. Bundan sonrası hep aynıydı; alttan gelen infilakla toza ve dumana boğularak havaya uçan siper ve üzerindeki askerler, gökten yağan insan vücutları ve taş parçaları, çökerek gömülen mevziden geriye kalan kanlı, çirkin bir çukur ve karşı siperden fırlayarak saldırıya geçen düşmanlar.....

Gallerden ve Ereğli'den gelen madenciler, aylar süren bu özel savaşlarını sürdürürlerken toprağın altında kahramanlık destanları ve kanlı öyküler yazıldı. Albay Mustafa Kemal komutasındaki 19.tümeğe bağlı ünlü 57. alayın birinci taburu ve Avusturalya 7. piyade taburu arasında gerçekleşen tünel savaşı, Çanakkale'deki lağım faaliyetlerine örnek olabilecek niteliktedir. Bu gerçek öyküde, karşı karşıya gelen iki tabur komutanının savaşçı ruhları ve azimleri ile toprağın altındaki galeride kişisel kahramanlıklar ön plana çıkar... Arıburnu cephesinde Avusturalya mevzilerine hakim durumda bulunan merkez tepedeki Türk makinalı tüfekleri, Anzaklar'a göz açtırmamaktaydı. Avusturalyalı 7.piyade tabur komutanı yarbay Elliott'un her yolu denemesine karşın, Türk makinalı tüfeklerini susturmak mümkün olamamış, sonunda yarbay, kraliyet istihkamcılarına ve İskoç madencilerine başvurmak zorunda kalmıştı. Yardıma gelen kazı ekibi merkez tepeye karşı tünel açıp, Türk mevziinin havaya uçurularak ele geçirilmesi için çalışmalarını başlattı. Gelen madenciler arasında bulunan Mısırlı bir işçi ise İngilizlerden nefret ediyordu. Geliştirdiği işaret yöntemleriyle uzun süredir Türkler hesabına casusluk yapmaktaydı. Bu kez de merkez tepede bulunan Türk kuvvetlerine kazının başladığını bildirmeyi başarmıştı. Merkez tepede savunmada bulunan 19. tümeğe bağlı 57.alayın birinci tabur komutanı binbaşı Zeki bey, 25 Nisan çıkarması sırasında yaralanmış, tedavisinin tamamlandığı hastaneden taburcu olarak tam da bu dönemde, Haziran başlarında taburunun komutasını tekrar ele almıştı. Mısırlı casusun uyarısı üzerine Zeki bey, Ereğlili ustalara başvurarak, karşı tünel kazı çalışmalarını başlattı. Binbaşı, Avusturalya siperlerinin gerisinde, her gün artan taze toprak yığınları olduğunu gözlemlemişti. 13 Haziran'da merkez tepe civarında nöbet tutan bir Mehmetçik, telaş içerisinde koşarak tabur karargahına gelip, binbaşıya siperde

deprem olduğunu, havadan toz toprak yağdığını söyledi. Düşman lağımının patladığını anlayarak Hemen ön sipere koşan tabur komutanı, Avusturalyalıların yanlışlıkla çok derinden kazarak getirdikleri tünelin patlama etkisinin çok önemli olmadığını gördü. Bu infilak neticesinde Anzak siperleri, geri tepen toprakla dolmuştu.

Yarbay Elliott, ilk patlamanın başarısızlığından yılmayarak yeni bir tünel kazımını başlattı. Bu kez kraliyet istihkamcılarında patlayıcı uzmanı takviyesi almıştı. Eş zamanda Zeki bey de karşı tüneline Avusturalya siperlerine yönlendirmişti. Bir süre sonra duyulan kazma seslerinden iki tünelin birbirine yaklaşmakta oldukları anlaşıldı. Türk tünelinin tabanı Anzakların tavanı hizasına ulaşmasına bir kaç metre kala Yarbay Elliott daha fazla beklemeden 24 Haziran'da ikinci lağımın patlatılması emrini verdi. Bu kez de karşı tünelimiz nedeniyle Türk mevzilerine fazla yaklaşamadığı için etkili olunamadı. Zeki beyin kazdirdiği tünel çökmüş ve Merkez tepe önlerinde, yirmi metre çapında bir çukur açılmıştı. Vazgeçmeyen Anzaklar yeniden kazdılar ve 4 Temmuz'da üçüncü patlamayı gerçekleştirdiler. Türk makinalı tüfek mevzii yine imha edilemedi ama bu kez, beş nöbetçimiz şehit oldu. Üç patlamanın etkisi sonucu, iki tarafın açtığı tüneller birleşmiş, Türk ve Avusturalya mevzileri arasında geniş bir yeraltı koridoru oluşmuştu.

Türk tabur komutanı Zeki bey, 8 Temmuz'da yanına bir er alarak keşif yapmak amacıyla tünele girdi. Taş, tel ve ağaç parçalarıyla dolu olan tünel, iki taraftaki geniş çukurluklar nedeniyle loş bir aydınlık içerisindeydi. Zeki bey, yoluna çıkan moloz ve kum torbalarını kaldırırken, tünelin karşı çıkışında şarkı söyleyen Avusturalyalı nöbetçilerin seslerini işitiyordu. Saat 11:45'te girişte nöbet tutan ^{ASKER} nöbetçi, yarbay Elliott'a tünelin içinden gürültüler duyduğunu ilettili. Koşarak gelen yarbay, yanındaki birkaç askerle birlikte sessiz olabilmek için çizmelerini çıkartarak tünele girdi. Binbaşı Zeki de karşı tarafta hareketlenme olduğunu anlamış, geriye gönderdiği erle bir mangalık takviye getirtmişti. Başlarında tabur komutanları olan iki tarafın askerleri birbirlerine yaklaştılar. İlk ateşi Türkler açtı. Mermi, yarbay Elliott'u sıyırıp, arkasından gelmekte olan bir askeri yaraladı. Avusturalyalı yarbay, tünelin duvarına yapışarak tabancasıyla birkaç el ateş etti. Komutanlarının vurulduğunu sanan Anzaklar, bir yüzbaşı komutasında tünele daldılar. Karanlıkta parola vererek yanına gelen askerlerinin ileri gitme isteklerini önleyen yarbay Elliott, kum torbalarından siper yapılarak karşı tarafın gözetlenmesi emrini verdi. Binbaşı Zeki bey, daha önce önlemini alarak siperini oluşturmuştu. İşte bu anda loş ışık altında iki tabur komutanı göz göze geldiler. Çanakkale'de böyle bir karşılaşma belki de ilk kez yaşanıyor. İki komutan da bu koşullarda birşey yapılamayacağını bilincindeydiler. İki de tabancalarını kılıflarına soktular ve yapılandırdıkları siperlerde nöbetçiler bırakarak tünelden çıktılar.

9 Temmuz'da yarbay Elliott, bu kez İskoç madencilere 25 kilo patlayıcıyla tünelin Türk çıkışını kapatmak amacıyla yeni bir infilak yaptırttı. Merkez tepe mevzilerimiz önünde bu patlama sonucu ikinci bir büyük çukur açılmıştı. Zeki bey de yılmıyordu. Bu kez açılan yeni çukura tek başına giren binbaşı, molozları kaldırıp ilerledikten az sonra, bir Avusturalyalı nöbetçi gördü. Anzak askeri tüfeğini temizlerken başını kaldırmış, binbaşının yüzüyle karşılaşmıştı. Zeki bey geriye dönerek takviye aldı ancak tünele giren

Türk askerleri, nöbetçinin çağrısı üzerine gelen Anzakların yoğun karşı ateşiyle durmak zorunda kaldılar. Bir astsubayımız şehit oldu.

Anzak kolordu komutanı general Birdwood, 12 Temmuz 1915 tarihinde tüm Arıburnunu kapsayan yeni bir saldırı düzenlemişti. Bu geniş çaplı taarruz, yarbay Elliott'a yeni ilhamlar verdi. Bu kez de gönüllü bir baskın birliği hazırlayan yarbay, bu askerlerin komutanlığına cepheye yeni gelmiş genç bir İngiliz teğmenini atamıştı. Arazi sahibi aristokratik bir aileden gelen teğmen J. Graig Harkness ve 11 kişiden oluşan gönüllüleri, cephede saldırının başlama saatinde tünele girdiler. Artık çukurlar ve Türk siperleri birbirlerine karışmıştı. Genç teğmenin müfrezesi, yoğun Türk ateşi karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak yaralanan teğmen sürüne sürüne tünelin çıkış kapısına kadar ulaşabilmiş, orada elinde tabancasıyla kendisine yaklaşan Mehmetçiklere bakıyordu.....

12 Temmuz sabahı, kolordu komutanı Esat (Bülkat) paşa yükseklerde bulunan gözlem yerinden birinci tabur bölgesine yapılan bu saldırıyı tabur komutanından önce izlemiş ve telefonla binbaşı Zeki'yi arayarak tünel çıkışından gelen düşman müfrezesinin mevzilerimize yaklaştığını bildirerek, binbaşidan onları durdurmasını istemişti. Aldığı emir üzerine tünel kapısına koşan binbaşı, Avustralyalıların çekilmiş olduklarını ve bir kaya parçasına yaslanmış kanlar içersinde sarışın yakışıklı İngiliz teğmenini görerek, onun öldürülmeden esir edilmesini askerlerine emretti. Ancak Graig çağrılara yanıt vermiyordu. Tüm cephede Avusturalya saldırısı sürüyordu ve yaralı bir düşman nedeniyle çok da vakit yitirilemezdi. Zeki bey, birkaç kez daha teğmenin teslim olması için seslendi. Ancak aldığı yanıt, Graig'in zorlukla kaldırdığı ve kendisine nişan almaya çalıştığı tabancanın namlusu oldu. Binbaşı, üzülen ve teslim olmayan bu genç İngiliz teğmenin gözlerini, askerlerine attığı bir el bombasıyla kapattı.

12 Temmuz'da gerçekleşen Anzak saldırısı başarısızlıkla sonuçlandığında Türk binbaşı, İngiliz teğmenin cesedini bir kahramana yakışır biçimde toprağa verdi. Bu özel tünel savaşı teğmen Graig için yapılan cenaze töreniyle son bulmuştu. İki tabur komutanı da bir daha tünele girmediler. Türkler ve Anzaklar tünelin kendi taraflarındaki girişlerini tahrip ederek kapattılar.

Lağım faaliyetleri savaşın sonuna dek sürdü. İskoçyalı ve Ereğlili madenciler yüzlerce tünel kazdılar. Onların bu havasız loş ışıklı ortamda sürdürdükleri özel savaşları, toprağın altında kanlı bir biçimde devam etti. Madencilerin yeraltında yaşadığı trajik öykülerin yüzlercesi belki de hiç bir zaman bilinmeyecek...

Müttefiklerin, 1916 yılının ocak ayında son bulan ve büyük özveri ile topraklarımızı savunduğumuz Çanakkale savaşını kaybetmeleri doğaldı. Bu büyük mücadelede Türk tarafındaki kazanma ruhunu bizlere en açık olarak, çıkarma sırasında 19. tümen komutanı olarak Avusturalyalıları karşılayan daha sonra da Anafartalar grup komutanlığına atanıp Çanakkale kara savaşlarının kaderini iki kez etkileyen ulu önderimiz Mustafa Kemal Atatürk anlatmıştır....

" Karşılıklı siperler arasında mesafemiz 8 metre, yani ölüm muhakkak...muhakkak...Birinci siperdekiler, hiç biri kurtulmamacasına hepsi düşüyor; ikinciler onların yerine giriyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle, öleni görüyor üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir duraksama bile göstermiyor. Sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kura'nı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyor. Bilmeyenler kelime-i şahadet getirerek yürüyorlar. Bu Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren hayrete ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur. "

Teşekkür: Asteğmen J. Graig Harkness hakkında gerekli bilgileri sağlayan Harkness ailesi tarihçisi Anfield Road School eğitimcilerinden James W. Bradford'a yardımlarından dolayı minnettarız.

Not: Binbaşı Zeki bey, Türk Silahlı Kuvvetlerinden general olarak emekli olduktan sonra Erzurum milletvekilliği yapmıştır.